

Finse, Nederlandse en Duitse jongeren hebben een redelijk open houding en zijn geïnteresseerd in de wereld. Maar het eigen belang en dat van hun land gaat vóór dat van een groter geheel. Aardrijkskunde biedt kansen voor discussie en verdieping.

Economie en migratie: op een PvdA-affiche van de afgelopen verkiezing stelt Job Cohen: 'Iedereen telt mee'. Leerlingen zijn daar niet zo zeker van als hun eigen belang in het geding komt.

Mondiale betrokkenheid van jongeren

'In ons onderwijs verkennen we andere culturen'

Aardrijkskunde wordt gezien als een belangrijk vak voor de ontwikkeling van mondiaal bewustzijn bij jongeren. De aardrijkskundeleerplannen in Nederland, maar ook in veel andere landen, spreken over 'het opbouwen van een wereldbeeld'. Aardrijkskundeonderwijs zou de wereldbeelden kunnen voeden door het lokale te verbinden met het mondiale, en leerlingen respect bij te brengen voor geografische diversiteit, bewustzijn van internationale relaties en zorg voor mondiale vraagstukken.

We weten echter weinig van het mondiale bewustzijn van jongeren. Hun wereldbeeld en de rol van aardrijkskunde daarin staan centraal in het onderzoek dat we met twee onderwijsgeografen uit Finland en Duitsland hebben uitgevoerd.

Ruim 700 jongeren vulden hiervoor een vragenlijst in. Het ging om 16-17-jarige havis-ten en vwo'ers in Nederland en leerlingen van vergelijkbare opleidingen in Finland en Duitsland. In ieder land werden minstens tweehonderd jongeren op minimaal vier scholen in vier steden bevroegd. Ze volgen allemaal aardrijkskundeonderwijs.

Onderzoek naar wereldbeelden of *world-mindedness* bestaat al lang. Sampson en Smith hebben eind jaren 50 een schaal ontworpen om het mondiaal bewustzijn van mensen te meten. Zij definiëren *worldmindedness* als 'een waardeoriëntatie, of referentiekader, los van kennis van of interesse in internationale relaties'. Iemand die heel *worldminded* is, heeft als referentie de mensheid en niet een nationaliteit (Amerikaan, Nederlander) en benadert vraagstukken vanuit een mondiaal perspectief. Sampson en Smith gebruiken 32 stellingen verdeeld over 8 dimensies: religie, immigratie, bestuur, economie, patriottisme, ras, onderwijs en oorlog.

Van recenter datum is Hetts *global-mindedness scale*. Haar definitie van mondiaal bewustzijn is 'een wereldbeeld waarin iemand zich verbonden ziet met de wereldgemeenschap en een verantwoordelijkheid voelt voor de leden

De meningen van jongeren uit Nederland, Finland en Duitsland ontlopen elkaar niet veel

daarvan'. Op basis van uitgebreide interviews met mensen van negen nationaliteiten komt zij op dimensies die meer waardegericht zijn, zoals verantwoordelijkheid, culturele pluraliteit en verbondenheid. Haar dertig stellingen zijn meer persoonlijke, emotionele uitspraken dan die van Sampson en Smith.

Voor ons onderzoek onder jongeren hebben we twintig stellingen gekozen, tien uit beide meetmethoden. Die combi biedt zicht op de visies van jongeren over belangrijke mondiale onderwerpen én op hun houding. De stellingen zijn in te delen naar vier achterliggende waarden:

1. *Patriottisme en mensenrechten (rechtvaardigheid, mondiaal-nationaal)*. Bijvoorbeeld: 'Ons land zou niet moeten deelnemen aan internationale organisaties waarvoor we nationale rechten of vrijheden moeten opgeven.'
2. *Economie en migratie (gelijke toegang, efficiëntie)*. Bijvoorbeeld: 'Ons land zou de immigratie van buitenlanders moeten toestaan, ook al daalt hiermee onze levensstandaard.'
3. *Onderwijs en leren (verantwoordelijkheid, duurzaamheid)*. Bijvoorbeeld: 'Onze

scholen zouden les moeten geven in de geschiedenis van de wereld in plaats van in de geschiedenis van ons land.'

4. *Cultuur en omgaan met anderen (respect, diversiteit)*. Bijvoorbeeld: 'Ik vind het over het algemeen stimulerend om een avond te praten met mensen uit een andere cultuur.'

Nationaal of mondiaal

De jongeren hebben de stellingen beantwoord op een 6 puntsschaal van 'helemaal oneens' tot 'helemaal eens'. Door de deelscores op te tellen, ontstaat een totaalscore tussen 20 en 120, van geen tot zeer sterke mondiale oriëntatie. De gemiddelde scores van de jongeren uit de drie landen liggen dicht bij elkaar. De Finnen scoren 83,5, de Duitsers 82,4 en de Nederlanders 78,9. Ook per stelling zijn er grote overeenkomsten. De top-5 van stellingen waar de leerlingen het in grote mate mee eens zijn, bevat in alle drie de landen de volgende vier:

1. 'Het is belangrijk dat we leren begrijpen wat de gevolgen zijn van huidig beleid voor volgende generaties.'
2. 'Mensen in ons land kunnen waardevolle dingen leren van alle verschillende culturen.'
3. 'Ik vind het leuk om te proberen het gedrag van mensen te begrijpen in relatie tot hun cultuur.'
4. 'Voor ieder gezond mens, ongeacht afkomst of geloof, zou het toegestaan moeten zijn om te wonen waar hij/zij wil in deze wereld.'

In de top-5 van stellingen die veel leerlingen *niet* onderschrijven, zijn er drie hetzelfde in alle drie de landen:

1. 'Het zou beter zijn om een burger van de wereld te zijn, dan een burger van een willekeurig land.'
2. 'Ons land zou de immigratie van buitenlanders toe moeten staan, ook al daalt hiermee onze levensstandaard.'
3. 'Ik heb heel weinig gemeenschappelijk met mensen in ontwikkelingslanden.'¹

Jongeren zijn het vooral eens met stellingen die hun interesse reflecteren in andere culturen, plaatsen, onderwijs en de toekomst. Ze zijn relatief positief over waarden als respect, diversiteit en duurzaamheid. Duidelijk negatiever zijn de jongeren over de stellingen die indruisen tegen het nationale belang, de eigen levensstandaard of de eigen rechten. Waarden als gelijke toegang en solidariteit worden

¹) Sommige stellingen, zoals deze, zijn tegengesteld geformuleerd: de leerlingen zijn het dus eens met deze stelling, de score is voor de worldmindednessschaal omgedraaid.

Jongeren hebben grote bedenkingen bij het idee van wereldburgerschap

minder onderschreven. De jongeren hebben grote bedenkingen bij het idee van wereldburgerschap en twifelen over internationale organisaties. De Finse jongeren zijn hier het meest uitgesproken in. Bij de stellingen over cultuur en onderwijs scoren de Finse jongeren beduidend hoger dan de Nederlanders en Duitsers. De Nederlanders zijn zeer terughoudend ten aanzien van immigratie.

In alle drie de landen scoren de meisjes meer mondiaal georiënteerd dan jongens. Hun vaak meer sociale instelling is te herkennen in de stellingen waar de meningen tussen jongens en meisjes sterk uiteenlopen:

1. 'Ik vind het leuk om te proberen het gedrag van mensen te begrijpen in relatie tot hun cultuur.'
2. 'Ik vind het over het algemeen stimulerend om een avond te praten met mensen uit een andere cultuur.'
3. 'Als het nodig is, moeten we bereid zijn onze levensstandaard te verlagen, om met andere landen te kunnen samenwerken voor een gelijke levensstandaard voor iedereen op de wereld.'

Onderwijs

Het onderwijs is natuurlijk niet de enige of belangrijkste plek waar leerlingen een mon-

diaal bewustzijn zullen opdoen. Daarin spelen allerlei omgevingsfactoren een rol, zoals herkomst, ouders, vrienden en media. Toch is de academische wereld het er wel over eens dat onderwijs kan bijdragen aan wereldbeelden die anderen minder uitsluiten en die respectvoller en meer mondiaal georiënteerd zijn. Een bruikbaar onderzoek naar onderwijs dat mondiale vorming bevordert, is van Merryfield, die *good practices* bestudeerde van docenten uit Hong Kong, Japan en de VS. Daaruit destilleert Merryfield vijf belangrijke doelen/benaderingen van mondiale vorming: kennis van mondiale verbondenheid; een onderzoekende benadering van mondiale vraagstukken; oefening in bewustwording van meerdere perspectieven; een open houding en het herkennen van stereotypering en interculturele ervaring en competentie. Merryfields bevindingen worden bevestigd door de internationale literatuur over mondiale vorming.

In hoeverre aardrijkskundeonderwijs bijdraagt aan geografisch mondiaal bewustzijn is nauwelijks onderzocht. Daarom hebben we de leerlingen ook vijftien stellingen voorgelegd over het aardrijkskundeonderwijs op hun school (figuur).

Ook op dit vlak zijn de jongeren in Nederland, Duitsland en Finland het vaak eens. De figuur laat per stelling zien hoe ze over hun aardrijkskundeonderwijs oordelen. Met de eerste vijf stellingen zijn ze het relatief vaak eens. Zeker Nederlandse jongeren vinden dat ze bij aardrijkskunde leren over andere delen van de wereld, over hoe deze met elkaar verbonden zijn, over globalisering,

Patriotisme en mensenrechten: moeten Nederlandse troepen in Uruzgan blijven? Veel Nederlandse jongeren hebben grote bedenkingen bij het idee van wereldburgerschap en twijfelen over internationale organisaties.

oplossingen, presentaties geven en klassikaal debat voeren. Deze drie elementen komen iets duidelijker naar voren in het Finse en Duitse aardrijkskundeonderwijs. Duitse jongeren vinden dat ze veel groepswork doen.

In de vijf stellingen over houding en bewustzijn kunnen jongeren hun aardrijkskundeonderwijs nauwelijks herkennen; de Finse jongeren kunnen dat nog het meest. De Nederlandse jongeren zijn het alleen eens met de meest 'cognitieve' stelling over houding en bewustzijn: 'In ons onderwijs verkennen we andere culturen'.

Betekenis

Het is lastig directe relaties te leggen tussen de wereldbeelden van de jongeren en hun oordeel over het onderwijs. Jongeren met een groot mondiaal bewustzijn oordelen in ieder geval niet positiever over de mondiale dimensie bij aardrijkskunde op hun school dan anderen. Toch leveren de eerste resultaten uit dit onderzoek genoeg stof tot nadenken.

De kenniskant van mondiale vorming lijkt in ons onderwijs wel aanwezig. Er lijkt minder aandacht voor de vaardigheden en houdingsaspecten die Merryfield onderscheidt. Denk hier aan discussies over mondiale vraagstukken, bewustwording van verschillende perspectieven en aandacht voor beeldvorming.

Met een aantal Nederlandse jongeren is een vervolggesprek gevoerd. Daaruit bleek soms ook hun onvrede over het gebrek aan interactiviteit in de klas. Een gemiste kans, want in hun reacties op stellingen zitten vol- op spanningsvelden waarover je in de klas

zou kunnen discussiëren. Zo zijn ze aan de ene kant heel positief over de stelling dat iedereen de mogelijkheid moet krijgen om te gaan en staan waar hij wil. Ze denken daarbij waarschijnlijk aan hun eigen behoefte en mogelijkheden om te reizen of elders te gaan wonen. Aan de andere kant zijn ze tegen immigratie als die tot concurrentie op de arbeidsmarkt leidt of de levensstandaard in eigen land aantast.

Het onderzoek laat zien dat het mondiale bewustzijn van Finse, Nederlandse en Duitse jongeren in grote lijnen overeenkomt. Ze hebben een redelijk open houding en zijn geïnteresseerd in de wereld, maar het eigen belang en dat van het eigen land gaat duidelijk boven dat van een groter geheel. Ook hun oordeel over het onderwijs komt redelijk overeen. Er lijkt sprake van een Noordwest-Europees 'welvaartsstaatperspectief'. Het zou daarom interessant zijn het onderzoek uit te breiden naar andere landen. Waarschijnlijk gaat dat lukken met een aantal Zuidoost-Europese landen. •

Bronnen

- Hett, E.J. 1993. *The development of an instrument to measure global-mindedness*. Ph.D. Thesis, University of San Diego, San Diego (Cal.).
- Merryfield, M., J. Tin-Yau Lo, S. Cho Po & M. Kasai 2008. Worldmindedness: taking off the blinders. *Journal of Curriculum and Instruction* 2 (1): 6-20.
- Sampson, D.L. & H.P. Smith 1957. A scale to measure world-minded attitudes. *The Journal of Social Psychology* 45: 99-106.

vraagstukken van klimaatverandering en ontwikkeling. Deze onderwerpen komen dan ook allemaal terug in het examenprogramma. Maar ook de Duitse en iets minder de Finse jongeren herkennen deze onderwerpen uit de aardrijkskundelessen.

De vijf stellingen over didactiek oogsten minder bijval. De uitkomst weerspiegelt het beeld van de gangbare of ervaren didactiek. Nederlandse jongeren werken kennelijk (zelfstandig en soms in groepjes) aan opdrachten en besteden minder tijd aan discussiëren over

Jongeren over hun aardrijkskundeonderwijs

